

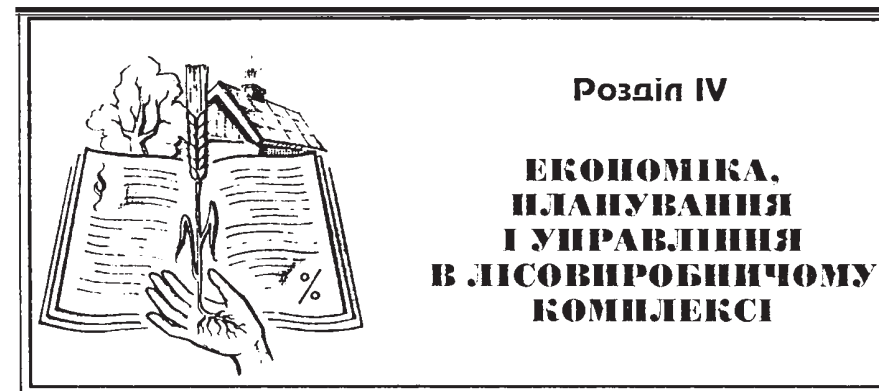
спостерігаються три фазові складові: альфа- та гамма – Fe і Fe₃(B, C). Причому кількість аустеніту становить ~ 5 %.

Із основних фізико – механічних властивостей визначали: товщину покриття, яка становить 50–60 мкм, мікротвердість ≈12800 МПа, шорсткість поверхні 2,5–2,8 мкм. Завершальним етапом досліджень була перевірка зносостійкості розробленого покриття при точінні деревини в умовах роботи верстатного обладнання [10].

Проведено точіння деревини дуба різцем на токарно-гвинтоворізному верстаті 1K62 при різних швидкостях, різних глибинах різання і різних подачах. Шлях різання як і початковий діаметр деревини у всіх випадках випробувань були однаковими і становили відповідно 36000 м і 150 мм. Визначено основні закономірності зміни величини сили різання та інтенсивності зношення різця із сталі Р6М5 та з комплексним покриттям на основі системи Fe-Mn-C-B-Si-Cr-Li від швидкості різання, глибини різання і подачі. Підтверджено вищу зносостійкість і зменшення сили різання комплексного покриття на основі системи Fe-Mn-C-B-Si-Cr-Li порівняно з аналогічним покриттям системи Fe-Mn-C-B-Si-Cr відповідно у 1,5 рази і на 10 %, а порівняно із сталлю Р6М5 без покриття відповідно у 5 разів і на 15 %.

Література

1. Пашечко М.Н., Голубец В.М., Чернец Н.В. Формирование и фенкционная стойкость эвтектических покрытий. – К.: Наук. думка, 1993. – 344 с.
2. Голубец В.М., Пашечко М.Н. Принципы создания и особенности формирования эвтектических покрытий из жидкой фазы// ФХММ. – 1984, №6. – С. 25-29.
3. Вплив виду нанесеного покриття на триботехнічні властивості ріжучого інструменту / О.В., Голубец В.М., Юга О.Й., Гасій О.Б.// Науковий вісник: Проблеми деревообробки на рубежі ХХІ століття: наука, освіта, технології. – Львів: Престиж інформ. – 1999, вип. 9.5. – С. 239-245.
4. Голубец В.М., Билоус А.В. Импульсное упрочнение быстрорежущей стали и его роль у триботехнических процессах пары "сталь – древесина"// XIII Konferencja Naukowa Wydziału Technologii Drewna SGGW Drewno – Material o wszechstronnym przeznaczeniu i zastosowaniu. Warszawa, 16-18 Listopada, 1999. – С. 345-352.
5. Паустовский А.В., Ботвинко В.П. Влияние импульсного лазерного излучения на структуру и свойства ЕИЛ-покрытий из сплавов типа ВК и ТК// Порошковая металлургия. – 1991, №2. – С. 55-57.
6. Структура электронскаровых покрытий состава TiN-Ni после лазерной обработки / Паустовский А.В., Мельникова В.А., Егоров Ф.Ф., Новикова В.И.// Порошковая металлургия. – 1994, №7/8. – С. 77-82.
7. Эллот Р.П. Структуры двойных сплавов. – М.: Металлургия, 1970. – 642 с.
8. Евтектичний сплав на основі заліза для нанесення покриттів: Деклараційний патент на винахід 39481А. Україна, МКИ С22С38/32 / Голубец В.М., Гасій О.Б., Юга О.Й., О.В. – №2000095163; Заявлено 05.09.2000; Опубл. 15.06.2001, Бюл. №5. – 2 с.
9. Голубец В.М., О.В. Розробка нового евтектичного електродного сплаву для нанесення зносостійких покриттів на ріжучий інструмент комплексним електроіскровим легуванням і лазерною обробкою// Проблеми трибології. – 2001, №2. – С. 56-61.
10. Вплив режимів різання на стійкість інструменту при точінні деревини / О.В., Голубец В.М., Гасій О.Б., Юга О.Й.// Науковий вісник. – Львів: УкрДІТУ. – 2000, №11.1. – С. 88-89.

УДК 338.911:330.151+339.5 Доц. Я.В. Кульчицький, канд. екон. наук – УкрДІТУ

ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ ЯК ПРІОРИТЕТНА ПАРАДИГМА ЇХ ТРАНСФОРМАЦІЇ У ХХІ СТ.

Досліджуються актуальні методологічні проблеми становлення екологічної парадигми сучасної теорії економічних систем у контексті взаємодії суспільства і природи, особливостей природокористування на порозі третього тисячоліття. Автор враховує глобалізаційні тенденції та простежує взаємозалежності у вирішенні економічних, соціальних і екологічних проблем.

Doc. Ya.V. Kul'chyts'kyi – USUFWT

Ecologization of economic systems as the main paradigm of their transformation in XXI century

Actual methodological problems of modern theory of economic systems ecological paradigm formation in the context of the society and nature interaction, peculiarities at the beginning of the third century are being investigated. The author take into consideration global tendency and observe the interdependency in the solution of economic, social and ecological problems.

Трансформація економічних систем суспільства у ХХІ ст. об'єктивно змінює стратегічні концепти сучасного цивілізаційного дискурсу. Це насамперед зумовлено актуалізацією надзвичайно важливої проблеми збереження довкілля і забезпечення належних умов існування і розвитку людства. Таким чином, йдеться про екологізацію економічних систем як пріоритетну парадигму їх трансформації на зламі тисячоліть. Окреслена наукова проблема може бути концептуально вирішена лише на основі діалогу економічної та інших наук при належній увазі до розкриття механізму людської, економічної діяльності як одвічного двигуна соціально-економічного прогресу.

На порозі третього тисячоліття у світі відбуваються докорінні зміни у різних сферах життєдіяльності, з'являються нові засоби і предмети праці, змінюється сам зміст і характер конкретних видів економічної діяльності, що породжує необхідність подальшого дослідження діяльності як наукової категорії. Людська діяльність як найбільш загальне, історично і логічно вихідне поняття у тлумаченні людини і суспільства повинна містити у собі внутрішнє джерело розвитку. Таким

джерелом, на нашу думку, може бути суперечність між її предметно-практичною і пізнавальною сторонами. У загальному вигляді вона полягає у тому, що діяльність є перехід суб'єкта до сфери об'єктивної і водночас включення об'єкта до сфери суб'єктивної. Вона тим самим становить процес розпредметнення природи, тобто об'єктивації суб'єктивного і опредметнення людської, економічної діяльності, тобто суб'єктивації об'єктивного як створення "штучної" природи. У відношенні "людина - природа" людина розглядається не тільки як суб'єкт відношення. В економічній практиці відбувається включення причинного зв'язку природних речей до людської діяльності, а останньої – до універсального зв'язку природних процесів. Тому разом із справжнім пізнанням закономірностей природи і предметного втілення пізнаних зв'язків, людська діяльність не тільки суб'єктивна, але й водночас об'єктивна.

Людська діяльність як категорія виражає не тільки конкретну взаємодію суб'єкту та об'єкту [4], не просто зводиться до спеціального знання, а виступає у формі загального, стосовно до якого конкретні види знання існують у формі часткового і особливого. До речі, варто підкреслити, що категорія діяльності нині не може бути "монополізована" жодною з наук про людину і суспільство, вона перебуває на "стику" цих наук, оскільки відображає глибинні мотиви і механізми поведінки людини у світі, у суспільстві, у його економічній системі. Це означає, що всебічне вивчення людини передбачає об'єднання підходів і висновків різних наук. Водночас, оскільки економічне буття людини, економічні потреби та інтереси людей, їх економічна культура і поведінка, система економічних відносин є пріоритетними у функціонуванні суспільства, його життєдіяльності, вважаємо, що категорія діяльності повинна насамперед досліджуватися сучасною економічною теорією, предмет якої істотно розширився і далі розширюється та гуманізується на порозі ХХІ ст. На нашу думку, економічна теорія сьогодні відновлює на якісно вищому витку свого розвитку краші традиції політичної економії як своєрідної науки наук, яка ставить людину у центрі наукового дискурсу і всебічно аналізує її діяльність у суспільстві, використовуючи ідеї та висновки всіх наук, починаючи від філософії і закінчуючи прикладними теоріями. При цьому ми повністю поділяємо точку зору відомого українського ученого, засновника львівської школи економічних систем Г. Башнянина, котрий трактує предмет економічної науки не як дослідження якихось міфічних виробничих відносин (марксистський підхід) і не як вивчення поведінки суб'єктів господарювання (поширений підхід у західній економічній літературі), а як дослідження принципів (особливостей, законів, тенденцій) функціонування та розвитку економічних систем [1].

Ні фізична картина світу, ні якесь інше конкретне знання про людину, природу і суспільство навіть у найбільш повних узагальненнях не виводить нас за межі природничо-наукового уявлення про них. Осягнення загальних законів розвитку природи, суспільства і економічної системи зокрема неможливе без універсальної категорії діяльності, яка охоплює як чуттєво-матеріальне, перетворююче ставлення людини до оточуючого світу, так і теоретичне, виражене у логічній формі. Розуміння діяльності передбачає єдність теоретичного і практичного ставлення людини до світу, що становить специфічно людський спосіб буття економічної та соціальної дійсності, який полягає у "виробництві" матеріальної, економічної і духовної культури, у пізнанні, перетворенні і підпорядкуванні природного і соціально-економічного світу цілям і потребам людини.

Всебічно збагнути зміст і структуру людської, економічної діяльності неможливо без урахування взаємозв'язку, взаємодії суспільства і природного середовища. Суспільство становить органічну цілісність або систему, яка характеризується певними якісними ознаками, що вирізняють її з навколишнього світу. Водночас між суспільством, його економічною системою і природою існують нерозривні зв'язки. Це, по-перше, генетичні зв'язки, які відображають еволюцію всієї живої природи. По-друге, це структурні зв'язки, оскільки суспільство може існувати лише за певних природних умов. Воно включене до різних природних систем (Галактики, Сонячної системи, біосфери, ноосфери та ін.) і посідає у них певне місце. Нарешті, по-третє, між суспільством і природним середовищем існують функціональні зв'язки, які реалізуються у процесі взаємодії суспільства з природою. До цієї взаємодії належать обмін речовиною, енергією та інформацією. Будь-яке суспільство, щоб нормально існувати і розвиватися, повинно мати змогу використовувати природні ресурси і природні багатства, освоювати різні джерела енергії, пізнавати властивості й закономірності природних сил, явищ і процесів. Рівночасно суспільство також "віддає" природі різні речовини (відходи виробництва і споживання), частину продукрованої ним енергії, а також інформацію, наприклад, змінюючи і упорядковуючи відповідно до своїх знань і уявлень про красу навколишні природні предмети і явища.

У процесі взаємодії суспільства і природа постійно впливають одне на одне. Але міра такого взаємовпливу не є незмінною. Економічно-історичний розвиток передбачає збільшення знань та удосконалення засобів і способів людської діяльності, що робить вплив суспільства на природу дедалі вагомим і помітнішим. Цей вплив має свої певні особливості. Насамперед, він здійснюється з метою покращення умов людського життя і задоволення зростаючих потреб, на стихійній і свідомій, планомірній основі. Головним способом цілеспрямованого впливу суспільства на природу з метою задоволення його потреб і є економічна діяльність, що виступає у даному випадку у формі еколого-економічної діяльності [5]. Характеризуючи економічну діяльність крізь призму природи, взаємодію з природним середовищем, можна, на наш погляд, виділити такі її види:

- **природоприсвоювальна діяльність**, яка насамперед переважає на ранніх етапах розвитку суспільства і полягає у тому, що люди беруть у готовому вигляді від природи те, що необхідне їм для задоволення життєвих потреб;
- **природопристосовницька діяльність**, спрямована на те, щоб краще пристосуватися до змін у природі, а також до умов життя у різних кліматичних зонах;
- **природовідтворювальна діяльність** (насамперед сільськогосподарська – землеробство, рослинництво, тваринництво), у процесі якої люди відтворюють необхідні їм природні умови і засоби свого існування (родючість ґрунтів, їстівні рослини, свійських тварин тощо);
- **природоперетворювальна діяльність** (ремісництво, селекціонування, промислове виробництво), яка дає змогу, використовуючи "матеріали" природи (дикі рослини і тварини, корисні копалини тощо), змінювати їхні властивості або перетворювати їх у предмети, необхідні для задоволення людських потреб;
- **природоосвоювальна діяльність**, наприклад, використання нових видів рослин і тварин, природних речовин і сил, осушення боліт і зрошення пустель, освоєння нових земель, земних надр, морських глибин і, нарешті, космічного простору;
- **природоохоронна діяльність**, спрямована на охорону і збереження рослинного і тваринного світів, заповідних лісів, водоймищ, ландшафтів тощо, яка нині, із заго-

стренням екологічних проблем, набула особливого значення. Останні ж, як відомо, виникли через шкідливі для природи і самої людини наслідки економічної діяльності, споживацьке ставлення до довкілля з боку суспільства;

- **природотворча діяльність**, наприклад, створення у якомусь місці земної кулі кліматичних умов (мікроклімату), придатних для життя людей та їхньої діяльності, штучних водоймищ, лісових масивів і т.п. Але найвищим проявом природотворчої діяльності, яка, на думку видатного українського вченого В. Вернадського, за своєю силою та значенням у наш час прирівнюється до масштабних геологічних процесів, можна вважати створення розумно і доцільно впорядкованого середовища людського існування – ноосфери [2].

Ні економічна, ні екологічна системи не існують окремо одна від одної, а навпаки, їхній розвиток взаємопов'язаний і взаємозумовлений. З цього приводу відомий дослідник еколого-економічних проблем І. Грабинський справедливо підкреслює, що взаємозалежність у функціонуванні економічної та екологічної систем і спільний їх вплив на ефективність національної економіки свідчить про потребу їхнього спільного аналізу [3]. Як відомо, економічна система суспільства входить до складу різних природних систем. Тому, простежуючи вплив природи на економічну систему і суспільство у цілому, потрібно враховувати, що різні системи справляють неоднаковий вплив на соціально-економічне життя. Безпосереднє природне оточення, яке є необхідною передумовою виникнення, існування і розвитку суспільства та його економічної системи і яке часто називають географічним середовищем, чинить, безперечно, більший вплив на різноманітні сфери людської життєдіяльності, ніж процеси і явища, що відбуваються у масштабах усієї планети, Сонячної системи або Галактики, вплив яких на суспільство та економічну систему зокрема опосередковується географічним середовищем. Варто додати, що нам нині відомі ще далеко не всі форми і механізми такого впливу. Ще донедавна, скажімо, вважалося, що погодні умови, від яких значною мірою залежать сільськогосподарські роботи, функціонування транспорту, самопочуття людей, визначаються тільки земними факторами. Проте зараз доведено, що ці умови багато у чому залежать від тих складних процесів, які відбуваються не лише в Сонячній системі, а й у більш віддаленому космічному просторі.

У чому ж конкретно знаходить свій прояв вплив природи на соціум, економічну систему суспільства і людину? Насамперед, потрібно зазначити, що природа є необхідним середовищем існування суспільства. Вона дає матеріали та енергію, природні шляхи і харчові речовини, воду і повітря та багато іншого, без чого неможливий процес життєдіяльності. Залежно від того, якими є природні умови, природні багатства і природні ресурси, вони можуть позитивно чи негативно впливати на розвиток людського суспільства, прискорювати або сповільнювати трансформацію його економічної системи. Зрозуміло, що сприятливі кліматичні умови, багатство земних надр, флори і фауни, наявність зручних природних шляхів і т.п. стимулюють становлення і розвиток економічної системи суспільства та є передумовою її подальших успішних трансформацій. Вплив природи на суспільство знаходить свій прояв і у тому, що циклічність багатьох природних процесів (зміни дня і ночі, пір року, цикли сонячної активності, електромагнітних хвиль та ін.) визначає ритмічність людської життєдіяльності: праці й відпочинку, проведення сільськогосподарських робіт, діяльності промислових підприємств, роботи транспорту, споживання води, електроенергії тощо. Природні умови впли-

вають також на розміщення і спеціалізацію виробництва, міжнародний поділ праці, на переважний розвиток тих чи інших галузей сільського господарства, на розселення людей тощо. Але, крім того, вчені давно зауважили, що природні умови здійснюють певний вплив і на психічний склад, характер і культуру людей. Ось що, зокрема, писав про це видатний український філософ Д. Чижевський: "Найбільш важливими моментами історичного розвитку українського національного характеру треба вважати постійне тло української історії – природу України та два періоди історичні – князівську добу та добу бароко. Степ був тією основою, що якнайбільше придалася до усталення психічних рис... Тут треба додати лише ще одне: степ є, безумовно, та форма буття природи, що може бути поставлена поруч з тими західноєвропейськими ландшафтами, які є головними носіями величності. Те почуття безмежно-могутнього, або безмежно-великого, що викликають море, ліс і гори, набуває також специфічної форми і у степу, що сполучує широту і розмах краєвиду з буйним розквітом життя природи; естетичне і релігійне почуття і філософська свідомість однаково прокидаються на ґрунті степового ландшафту. Як море, ліс і гори, так само і степ має свої "небезпеки"; почуття величності породжувало тут своєрідний – і історично-зумовлений – "неспокій", бо ж степ довгі століття був ніби джерелом вічної загрози кочівників, все нових та нових руйнівних людських хвиль" [7].

Подібні міркування про геопсихічні чинники формування світогляду української людини знаходимо у філософських роздумах відомого європейського мислителя ХХ ст. О. Кульчицького: "Світоглядна настанова людини українського степу – це радше ентузіастична настанова, коли панує такий стан душі, який філософія й поети описують як "сп'янілість", розмріяність, любов і шал (Ясперс). Побіч ентузіастичної настанови супроти степу можлива інколи, згідно із полярністю степового світовідчуження, й нігілістична настанова радикального заперечення будь-якої вартості й прагнень" [6].

Підсумовуючи, хочемо наголосити на тому, що всебічно збагнути зміст економічної діяльності, простежити взаємозв'язок і взаємодію суспільства, його економічної системи і природи, довкілля неможливо без застосування системного підходу. На наш погляд, саме на цьому повинна ґрунтуватися методологія сучасних еколого-економічних досліджень. Вважаємо також, що економічна теорія на порозі ХХІ ст. повинна істотно розширити і гуманізувати предмет свого дослідження, поставивши у центрі цивілізаційного дискурсу людину, яка має розглядатися у контексті динаміки економічних, екологічних, національних та загальнолюдських цінностей. Водночас необхідно підкреслити, що пріоритетною парадигмою трансформації економічних систем у третьому тисячолітті об'єктивно виступає їх екологізація як єдино можливий вектор забезпечення майбутнього як окремих держав, так і людства у цілому.

Література

1. Вашишин А.М. Наукова діяльність професора Г.І. Башняніна. – Львів: Каменяр, 2001. – С. 20.
2. Вернадский В.И. Философские мысли натуралиста. – М.: Наука, 1988. – С. 72.
3. Грабинський І.М. Формування екологічної парадигми сучасної економічної науки// Формування нової парадигми економічної освіти в Україні (до 150-річчя від дня нар. С. Подолінського. – Матеріали міжнар. наук.-метод. конф. – Львів: ЛНУ, 2000. – С. 11.
4. Деятельность: теории, методология, проблемы. – М.: Политиздат, 1990. – С. 16.

5. Кульчицький Б., Кульчицький Я., Кулшч І. Еколого-економічна діяльність у контексті формування соціально-екологічних суспільних відносин// Вісник Львів, ун-ту. Серія економічна. – Львів: ЛНУ, 1999, вип. 29. – С. 78-82.
6. Кульчицький О. Основи філософії і філософічних наук. – Мюнхен-Львів: УВУ, 1995. – С. 152.
7. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні. – Мюнхен: УВУ, 1983. – С. 17-18.

УДК 330.342 Докторант Б.В. Кульчицький, канд. екон. наук – ЛНУ ім. І.Франка

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ СУСПІЛЬСТВА: КОНТЕКСТ ТИПОЛОГІЗАЦІЇ

Аналізуються методологічні проблеми дослідження економічних систем суспільства. На основі сучасних підходів автор обґрунтовує власну наукову концепцію.

Doct. B. Kul'chyts'kyi – NUL

The research methodology of economic systems of society: context of typologization

In article are analyzed the methodological research problems of economic systems of society. The author substantiates an own scientific conception on base of contemporary approaches.

Концептуальними засадами дослідження економічних систем суспільства є комплексний, системний підхід до їх розуміння як складних утворень, що визначають всю багатоеlementну архітектуру суспільного ладу. Основоположними ідеями нашого наукового аналізу виступають ідеї гуманізації сучасної економічної теорії, оскільки, на наше глибоке переконання, зрозуміти генезис, суть, динаміку економічних систем, здійснити їх відповідну типологізацію, збагнути передумови формування національної економічної системи України на порозі ХХІ ст. неможливо без комплексного вивчення цих систем у взаємозв'язку з проблемами місця і ролі людини, її діяльності, економічної культури, соціальних та політичних інституцій, культурологічно-етнічних процесів у національній економіці [10]. Як слушно зазначає Д. Чистилін, "...теорія, яка вивчає "суспільний" розвиток, стане справді суспільствознавчою тоді, коли до сфери її уваги разом з економічними проблемами потраплять проблеми соціальні" [12].

Окремо хочемо наголосити, що ми повністю поділяємо точку зору відомого українського ученого, засновника львівської школи економічних систем Г. Башнянина, котрий розглядає загальну теорію економічних систем як метатеорію чи метаметодологію, як таку фундаментальну економічну науку, яка стоїть чи повинна стояти над економічною теорією як такою, чи політичною економією. Як певного роду метатеорія чи метаметодологія економічного функціонування та розвитку вона повинна досліджувати, на думку вченого, найзагальніші принципи чи закономірності функціонування та розвитку економічних систем. Ця наука – свого роду "...філософія економічного життя, філософія економічного розвитку" [3].

Крім того, методологія вивчення економічних систем суспільства, їх типологізації та порівняння спирається на конкретні наукові методи, серед яких важливішими для нашого аналізу вважаємо такі, як єдність аналізу і синтезу, історичного і логічного підходів, дедукції та індукції та ін.

На початку дискурсу про методологію дослідження економічних систем суспільства вважаємо за необхідне висловити власне бачення, розуміння кількох важливих з огляду теорії понять, від трактування яких логічно залежать подальші висновки. Насамперед, йдеться про терміни "методологія" і "методи", їх взаємовідношення і стосунків до проблеми економічних систем. При цьому зазначимо, що протягом останніх десятиліть ситуація в економічній, філософській та ін. науках щодо чіткості тлумачення цих дефініцій практично не змінилася. Різні автори, як українські, так і зарубіжні, по-різному підходять до розкриття змісту цих понять та їх взаємозв'язку. У нашому дослідженні ми дотримуємося позиції, згідно з якою методологія є, по-перше, сукупністю методів наукового пізнання і, по-друге, роздумами про методи та їх удосконалення. Водночас методи – це конкретні способи та інструментарій вивчення об'єкта дослідження, які взеємно доповнюють один одного, дозволяючи проникнути у глибинну суть явища чи процесу. Крім того, сучасне тлумачення методології включає аспект класифікації, типологізації об'єктів аналізу чи їх складових. Водночас методологія передбачає обґрунтування теоретичних парадигм, які лежать в основі певних економічних процесів і пояснюють механізм їхніх змін.

Комплексне дослідження економічних систем суспільства та спроби їх сучасної типологізації повинні ґрунтуватися на усвідомленні об'єктивного процесу інтеграції наукового знання, коли єдність світу, особливо соціального, неминуче породжує єдність науки. Оскільки основним об'єктом нашого аналізу у широкому розумінні є людина у контексті еволюції економічних систем, політичної організації та системи панівних цінностей, тобто соціуму у його основних вимірах, прийнятними виступають методи досліджень, що застосовуються в економічній та ін. соціально-гуманітарних науках (соціальній філософії, економічній соціології, економічній і соціальній географії, політології, політичній історії, культурології та ін.). Серед таких методів насамперед необхідно назвати: 1) емпірично-історичний, який передбачає безпристрасний, об'єктивний аналіз і порівняння різних економічних і соціальних концепцій, 2) теоретико-логічний, змістом якого є пошук об'єктивних тенденцій та закономірностей еволюції самої економічної науки і теорії економічних систем суспільства зокрема, 3) діалектичний у трактуванні Г.Гегеля, що означає розгляд явищ і процесів у їхніх взаємозв'язках, взаємовпливах та безперервному розвитку. Крім того, загальними, спільними для наук про людину і суспільство є єдність історичного і логічного підходів до розгляду відповідних процесів і явищ, що дозволяє "унікнути" історичних зигзагів та збагнути вузлові шаблі розвитку і виявити головні тенденції еволюції. Кількісні і якісні методи дослідження у їх поєднанні дозволяють "схопити" об'єкт у його повноті. Ці та інші методи дослідження економічних систем суспільства, про які мова ще піде нижче, можуть дати найбільший ефект лише у поєднанні, взаємодоповненні. Більше того, як слушно зазначає А. Гриценко, "...метод оволодіння об'єктом, що посідає у собі низку загальнонаукових методів (аналіз та синтез, індукцію, логічне та історичне і т.ін.) повинен бути покладений в основу економічної теорії, яка за своєю суттю збігається з логікою функціонування і розвитку економічної системи" [4].

Серед важливих методів дослідження економічних систем можна, на нашу думку, виділити єдність аналізу і синтезу, історичного і логічного підходів, дедукції та індукції, синтез та композицію [8], еволюційний метод [9], синергетичний підхід [7].